

Nogle bemærkninger om faget international handelsret

Af Jan Kobbernagel

Da Handelshøjskolen i København for nogle år siden indrettede et nyt diplomstudium i Udenrigshandel til afløsning af det tidligere diplomstudium i Varehandel, blev der også afsat plads til en undervisning i de retsregler, der måtte antages at være af særlig betydning for udenrigshandelens udøvere. Af de retsområder, det kunne være naturligt at tildele en plads under det nye studium, valgte man den internationale privatret, eller nærmere bestemt den del af den internationale privatret, der vedrører handelsforhold. Man kan passende kalde den for den internationale handelsret, et udtryk, der nu anvendes i studieplanen, men som i øvrigt ikke er brugt her i landet, omend det er velkendt i udlandet.

Faget international privatret er ikke meget dyrket i Danmark. De juridiske studerende ved Københavns Universitet får et summarisk kursus, der dog fortrinsvis beskæftiger sig med forholdene inden for person-, familie- og arveretten, medens formueretten og især handelsretten er yderst stedmoderligt behandlet. Det er heller ikke mange jurister, der har interesseret sig for fagets opdyrkning, omend interessen i de senere år er ved at vågne. I Sverige derimod synes faget at nyde en noget større opmærksomhed, både ved universiteterne og ved handelshøjskolerne, og det er da også i svensk litteratur, man finder det lettest tilgængelige materiale for mere elementære studier. Vil man imidlertid fordybe sig i stoffet, slår de nordiske kilder ikke til. Man må da ty til den righoldige litteratur i England, Tyskland, Frankrig og Italien.

Medens mange forretningsfolk har et ganske godt elementært kendskab til de danske retsregler, som de har brug for i deres virksomhed,

er det kun få, der har nærmere kendskab til de tilsvarende regler i andre lande. Og der er praktisk talt ingen, der kender noget til den internationale privatret. De fleste ved end ikke, hvilke problemer dette fag beskæftiger sig med.

Jeg har derfor fundet det naturligt at følge redaktionens opfordring til at give tidsskriftets læsere en lille orientering om fagets genstand og opgaver. Det sker ganske vist ikke uden betænkelighed. Thi det er forståeligt, at det på den begrænsede plads, der kan stilles til min rådighed, kun er muligt at give en kortfattet og derfor noget utilfredsstillende fremstilling af emnet. Skulle der imidlertid blandt læserne være en enkelt, der efter læsningen af denne artikel får lyst til at vide noget mere, står mine forelæsninger åbne for tilhørere. De finder sted hvert efterår og omfatter en dobbelttime ugentlig i eet semester.

Udenrigshandelens retsproblemer.

I den internationale handel forekommer juridiske problemer af højst forskellig art.

I vore dage er udenrigshandelen ikke fri. Den er i vidt omfang baseret på handelsaftaler, der indgås mellem staterne. Teknisk sondrer man mellem handelsaftaler og handelstraktater, men denne lidt subtile sondring skal jeg ikke gå nærmere ind på. I den juridiske systematik henhører de regler, der regulerer disse aftaler, under *folkeretten* eller den internationale ret (international law, droit international). De herhenhørende problemer hører ikke til den internationale privatrets område og behandles ikke i denne afhandling.

Den enkelte danske købmands adgang til at handle med udlandet er i udstrakt grad kontrolleret af det offentlige. Navnlig er importen stadig underkastet indgribende restriktioner. Loven om erhvervsøkonomiske foranstaltninger giver handelsministeren beføjelse til vidtgående indgreb i udenrigshandelen, og denne myndighed udøves dels gennem Direktoratet for Vareforsyning, der meddeler indførseltilladelser, dels gennem Danmarks Nationalbank, der bevilger den til import fornødne fremmede valuta. Den tilladelse, der skal indhentes, affoder retsforhold mellem købmanden og vedkommende myndighed, og reglerne herom henhører under *forvaltningsrettens* område. Heller ikke dette hører med til den internationale privatret.

Ved afslutning af en handel opstår der mellem køber og sælger et retsforhold af *privatretlig* karakter. I den indenlandske handel,

hvor begge firmaer er danske, er dette retsforhold i almindelighed udelukkende underkastet dansk ret. Sagen afgøres ved dansk domstol efter dansk lovgivning. Men hvis retsforholdet indeholder fremmede elementer, f. ex. når en af parterne er udlænding, opstår der en række problemer af undertiden meget indviklet beskaffenhed.

Først må det afgøres, hvor sagen skal anlægges. Hovedregelen er, at en part må sagsøges ved sit personlige *værneting*, d. v. s. i den retskreds, hvor han bor eller driver forretning. En udlænding kan i almindelighed ikke sagsøges her i landet, medmindre han opholder sig her eller har formue her. Dog kan det ved aftale mellem parterne bestemmes — i hvert fald under visse betingelser — at sagen skal pådømmes her i landet.

Forudsættes det nu, at sagen skal anlægges i Danmark, er dermed ikke sagt, at retstvisten vil blive afgjort efter dansk ret. Vi anerkender nemlig i princippet, at en sag, der på et væsentligt punkt har tilknytning til et fremmed land, kan blive afgjort efter dette lands lovgivning. Hvis den danske og den fremmede lovgivning ikke har samme regler om det spørgsmål, der er stridens genstand, får det altså afgørende indflydelse på sagens udfald, hvilken lovgivning der lægges til grund ved sagens pådømmelse. Det er derfor af stor vigtighed at kende de principper, hvorefter det afgøres, hvilken lovgivning der skal finde anvendelse. Reglerne herom findes i den disciplin, der kaldes international privatret eller *interlegal ret*.

Begrebet interlegal ret.

Ved dansk interlegal ret eller international privatret i videre forstand forstår man efter almindelig sprogbrug det kompleks af danske retsregler, hvorefter det bestemmes, om en her i landet anlagt sag skal afgøres efter dansk eller fremmed ret. På samme måde betyder engelsk interlegal ret det kompleks af engelske retsregler, der bestemmer, om en i England anlagt sag skal afgøres efter engelsk eller fremmed ret.

Udtrykket international privatret er ikke nogen heldig betegnelse. For det første drejer det sig ikke om *international* ret, men om *national* ret. Ved international ret tænker man som nævnt på folkeretten, retten mellem nationerne. Den såkaldte internationale privatret er derimod national eller intern ret. Et lands internationale privatret har kun gyldighed for landet selv og anvendes kun af landets egne domstole. (Der bortses her fra den begrænsede fravigelse af reglen, der kan gøres ved det såkaldte renvoi-princip, som det fører for vidt

at komme ind på her). Trods det vildledende i betegnelsen rummer udtrykket international privatret dog en kerne af sandhed. For så vidt den internationale privatret nemlig fører til, at man i den enkelte sag anvender fremmed ret, kan man sige, at den tilfører dansk ret et internationalt element. En dansk forfatter (Alf Ross) har herom brugt det udtryk, at den internationale privatret indeholder henvisninger til fremmed ret, der transformerer dennes indhold til dansk ret.

Også termen *privatret* er i denne forbindelse misvisende. I sin videste form omfatter den internationale privatret langt mere end det, man efter traditionel sprogbrug kalder privatret eller civilret (borgerlig ret), i modsætning til offentlig ret. Således hører ikke blot processuelle og strafferetlige, men også stats- og forvaltningsretlige emner ind under faget i videre forstand.

For at råde bod på denne sproglige forvirring har man forsøgt at skabe nye betegnelser.

I anglo-amerikansk litteratur benyttes ofte udtrykket »Conflict of laws«, hvorved man vil udtrykke, at reglerne omfatter tilfælde, hvor der så at sige sker et sammenstød mellem flere lovgivninger, der kræver anvendelse på samme sagsforhold. Udtrykket er af Borum overført til dansk. Oversættelsen til *lovkonflikter* er dog ikke helt nøjagtig, idet »lov« er et snævrere begreb end »law«, der betyder retsregler i almindelighed, herunder også domspraksis, sædvaner og forholdets natur. For øvrigt omfatter begrebet lovkonflikter i Borums definition mere end »konflikter i rummet« (international privatret), idet det tillige indbefatter »konflikter i tiden« (intertemporal ret). I denne afhandling vil udtrykket lovkonflikter ikke blive benyttet som betegnelse for selve fagdisciplinen, men derimod om den situation, der foreligger, når der er tale om at anvende fremmed ret.

I dansk litteratur har Alf Ross foreslået betegnelsen *interlegal ret*. Som fællesbenævnelse for faget i videste forstand er udtrykket ikke uegnet, idet det udtrykker den rigtige tanke, at det drejer sig om normer, der bestemmer *valget mellem to eller flere lovgivninger*. Det har yderligere den fordel, at man af hovedformen kan aflede bekvemme udtryk for de enkelte specialområder, f. ex. interlegal familieret, interlegal procesret, interlegal handelsret etc. Det ville derfor være ønskeligt, om dette udtryk kunne slå an i videre kredse. I studieplanen har man dog foretrukket at bibeholde den kendte, traditionelle betegnelse »international«.

I udlandets litteratur er betegnelsen international privatret fast indarbejdet. Emnets afgrænsning er dog noget forskellig.

I de fleste angelsaksiske værker om Private International Law behandles både den interlegale privatret og den interlegale procesret. Disse to fag har også i praksis berøring med hinanden. Den interlegale procesret beskæftiger sig nemlig foruden med domstolenes internationale kompetence også med spørgsmålet om, i hvilket omfang dommeren har pligt til at respektere fremmede domme og andre retsafgørelser, der har betydning for en foreliggende sag, herunder om, hvilken betydning en i udlandet påbegyndt skiftebehandling (f. ex. konkurs) af en persons ejendele har på hans ejendele i det pågældende land.

I mange franske og italienske fremstillinger af den internationale privatret er fremmedretten desuden medtaget. Denne disciplin, der omhandler fremmede statsborgeres retsstilling i landet og reglerne om betingelserne for at erhverve indfødsret, beskæftiger sig i det væsentlige med spørgsmål, der ikke er af interlegal karakter. Blandt de fremmedretlige regler har retsnormerne om fremmedes selskabsretlige og procesretlige stilling dog en vis betydning for udenrigshandelens retskonflikter.

Den interlegale ret beskæftiger sig kun med det rent formelle spørgsmål, hvilket lands ret der skal anvendes. For at bruge et billede kan dens regler sammenlignes med »oplysningen« ved et stormagasins indgang, der fortæller kunderne, hvor de skal gå hen for at få varen. Selve varen, d. v. s. indholdet af det pågældende lands ret, må man søge i vedkommende afdeling, d. v. s. i landets materielle lovgivning.

Den interlegale handelsrets område.

Dansk interlegal (eller international) handelsret kan herefter defineres som det kompleks af danske retsregler, der bestemmer, om danske domstole skal anvende dansk eller fremmed ret i sager angående handelsforhold. Ved denne afgrænsning udelukkes en række retsområder fra emnet. Ikke blot falder offentlige discipliner som forvaltnings- og strafferet uden for, men også store dele af civilretten skæres fra, således bl. a. hele familie- og arveretten.

Hovedområdet for den interlegale handelsret må blive køren om køb og salg i handelsforhold, altså kernen i det, der i sædvanlig juridisk terminologi hedder obligationsretten. Hertil slutter sig dele af læren om gældsforpligtelser, herunder veksler; visse ejendomsretlige spørgsmål, f. ex. standsningsret og ejendomsforbehold; endvidere

spørgsmål vedrørende fuldmagt og kommission; fremdeles læren om befragtning og forsikring. De nævnte områder hører alle ind under fællesbetegnelsen formueretten. Til handelsretten hører endvidere visse selskabsretlige problemer samt dele af konkurrenceretten, navnlig reglerne om den industrielle retsbeskyttelse (firma- og varemærkeret, patent- og mønsterbeskyttelse).

Uden for den egentlige handelsrets område optræder enkelte problemer, hvis betydning for handelen nødvendiggør en vis behandling. Fra personretten kan således nævnes reglerne om kontrakthabilitet, og fra procesretten reglerne om værneting, om voldgift og om udenlandske dommes og voldgiftskendelsers eksigibilitet.

Begrebet lovkonflikt.

Den interlegale ret har til forudsætning, at der foreligger mulighed for at anvende fremmed ret. Sagen må på en eller anden måde have tilknytning til udlandet. Det typiske eksempel er, at en af parterne er udlænding, enten ifølge nationalitet eller bopæl. Men det kan også tænkes, at det sagsforhold, der er genstand for retstvist, har sit virkefeldt i udlandet, selv om begge parter er danske. Eller det kan være, at sagen angår varer, der befinder sig i udlandet. Hvilke momenter, der skaber en sådan tilknytning til udlandet, at anvendelsen af fremmed ret er naturlig, og hvilken vægt de forskellige faktorer har i forhold til hinanden, hører til de vanskeligste spørgsmål inden for den interlegale ret. De nævnte eksempler skal kun antyde nogle synspunkter, der kan få betydning.

O. A. Borum, der som den første herhjemme har skrevet en elementær lærebog for studenter, kalder sin bog »*Lovkonflikter*«. Der foreligger en lovkonflikt, siger han, når flere love gør krav på at komme til anvendelse på samme faktiske forhold. Denne begrebsbestemmelse synes dog mindre vellykket. Den antyder, at der kan blive spørgsmål om samtidig anvendelse af flere love på samme forhold, hvilket naturligvis ikke er forfatterens mening. Ej heller er det rigtigt, at de forskellige love »gør krav« på at blive anvendt, hvilket kunne opfattes som om en lovs ikke-anvendelse ville indebære en krænkelse af vedkommende lov.

Bedre forekommer det at bestemme lovkonflikten som *det retsproblem, der opstår, når der efter sagens beskaffenhed er mulighed for at vælge mellem to eller flere landes retsordener*. Herved understreges det for lovkonflikten relevante, at der består en valgmulighed.

Valget træffes af vedkommende domstol ud fra domslandets interlegale retsnormer.

Begrebet kollisionsnorm.

Ved en kollisionsnorm forstås i det følgende *den retlige norm eller regel, der bestemmer, hvorledes en given lovkonflikt skal løses*. Således defineret udgør kollisionsnormerne den interlegale rets indhold.

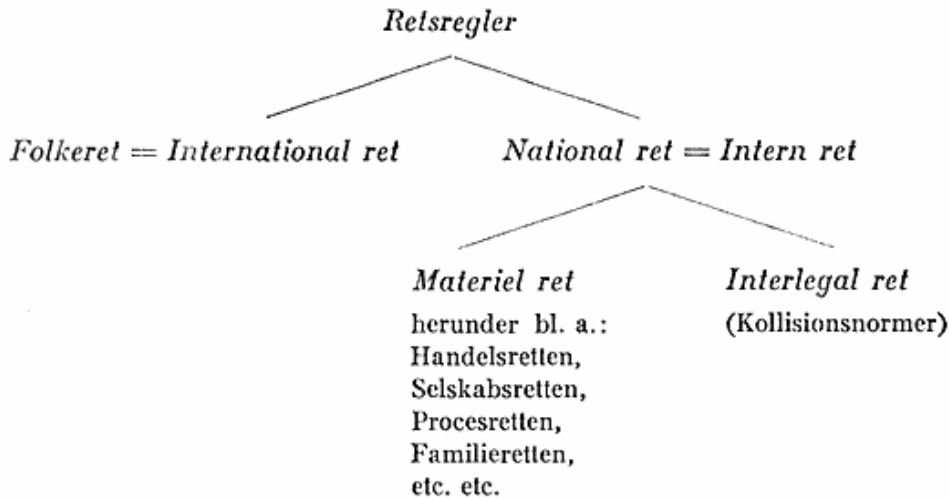
Kollisionsnormen er ikke international. Den udtrykker *en national retsregel*, og dens indhold er kun gældende for vedkommende land. Dette udelukker naturligvis ikke, at forskellige lande kan have ensartede kollisionsnormer. Det er heldigvis tilfældet i betydeligt omfang.

At kollisionsnormen løser en given lovkonflikt, betyder, at den bestemmer, hvilket lands ret der skal anvendes ved sagens afgørelse. Man kan sige, at kollisionsnormen giver en henvisning til vedkommende lovgivning, idet den erklærer denne for kompetent, helt eller delvis, med hensyn til tvistens løsning. Kollisionsnormen er *formel*, for så vidt som den kun indeholder en kompetenceregulering. Den giver derimod ikke selve svaret, stridens udfald. Dette svar må søges i *den materielle ret* i det land, hvortil kollisionsnormen henviser. Denne forskel mellem det kollisionsretlige og det materielretlige problem er det vigtigt at holde sig for øje.

Når *udtrykket materiel ret* her bruges i modsætning til den formelle kollisionsret, må opmærksomheden henledes på, at man undertiden taler om materiel ret i en snævrere betydning, nemlig som modsætning til *processuel ret*. Den materielle ret i denne snævrere forstand kaldes på engelsk substantive law. Inden for den interlegale handelsret er der imidlertid ikke brug for en særlig sondring mellem procesret og andre retsregler. Derimod er der såvel for procesretten som for de øvrige retsområder brug for at sondre mellem problemernes materielle og kollisionsretlige side. Ligesom der kan skelnes mellem den materielle og den interlegale (kollisionsretlige) handelsret, således må der også sondres mellem materiel procesret og interlegal retspleje (processuelle kollisionsnormer).

I stedet for materiel ret foretrækker visse forfattere betegnelsen intern ret (internal law). Dette udtryk betegner altså modsætningen til den interlegale ret, der for så vidt godt kunne kaldes extern ret, som den peger udad mod andre lande.

Den sidstnævnte sprogbrug er dog næppe heldig. Det er formentlig mere træffende med Alf Ross at bruge udtrykket »intern ret« synonymt med »national ret«, altså som modsætning til folkeret. Herefter får man følgende oversigt:

Lovland og domsland.

Da det ved fremstillingen af interlegale spørgsmål ofte er nødvendigt at skelne mellem det land, hvor sagen pådømmes, og det land, hvis lovgivning anvendes, er det praktisk at have en bekvem terminologi. Madsen-Mygdal har i sin bog om »Ordre public og territorialitet« foreslået ordene domsland og lovland. *Domsland* betyder det land, hvis kollisionsnormer anvendes til løsning af lovkonflikten. Det vil normalt være det land, i hvilket sagen anlægges, altså vedkommende domstols land. Skal sagen afgøres ved voldgift, betegner domslandet det land, for hvis domstol sagen eventuelt kunne indbringes. Lovland betyder det land, efter hvis materielle ret sagen finder sin afgørelse.

Domslandet beror på noget faktisk, nemlig hvor sagen anlægges eller kan anlægges. Om købers eller sælgers land bliver domsland, afhænger af, om sælger stævner køber eller omvendt.

Lovlandet bestemmes af domslandets kollisionsnormer. Da domslandet anvender sin egen interlegale ret, kan valg af domsland få indflydelse på, hvilket land der bliver lovland — dog kun i tilfælde, hvor de to lande ikke følger samme kollisionsnormer.

Et eksempel vil illustrere sprogbrugen: Sagen anlægges ved Sø- og Handelsretten i København, der afgør sagen på grundlag af den engelske købelov. Danmark er domsland, England lovland.

Lidt terminologi.

Den internationale rets teori er grundlagt i udlandet og er kommet til Danmark så at sige i færdig skikkelse. Anders Sandøe Ørsted var vist den første, der åbnede danske juristers øjne for de problemer, der her frembød sig til løsning. Det skete i begyndelsen af forrige år-

hundrede, på et tidspunkt hvor der allerede forelå en righoldig litteratur i det fremmede. Denne litteratur er vokset frem i lande, der var stærkt påvirket af romerretten, og dette har smittet af på terminologien, der må trækkes med en del latinske udtryk, som det har været svært at ryste af, dels fordi de ikke var lette at oversætte, og dels fordi de forfattere, der beskæftiger sig med så vanskelige problemer som interlegal rets teori, som regel ikke har besværligheder med latinen.

En af de termer, der er specielle for den interlegale ret, er ordet *statut*, der ikke bruges i den sædvanlige betydning af vedtægter eller bestemmelser. Statut i interlegal mening betyder et kompleks af regler, der gælder for et afgrænset område af retsvidenskaben. Som eksempler kan nævnes: *Personalstatuttet* er de kollisionsretlige regler, der gælder for personerne. Det kommer altså til at omfatte det område, der hertillands kaldes personret, familieret og arveret. *Kontraktstatuttet* omfatter kollisionsnormerne for kontraktforhold, altså det, der kaldes obligationsretten. Herunder hører alle kontrakter om køb og salg, om transport, befragtning, entreprise, forsikring, om lån og kredit, etc., d. v. s. alle formueretlige aftaler, men ikke de familie- eller arveretlige. *Ejendomsstatuttet* eller tingsstatuttet omfatter de kollisionsnormer, der svarer til det område, der i systematikken kaldes ejendomsretten eller tingsretten. Det er læren om ejerens ret til fast ejendom og løsøre, panteretten, tilbageholdsret og standsningsret m. m. For handelsrettens vedkommende er det særlig reglerne om standsningsretten, der kan få praktisk betydning.

En del af de hyppigst anvendte kollisionsnormer med gamle latinske navne skal her kort omtales.

Der er visse spørgsmål, der altid afgøres efter domslandets lovgivning. F. eks. anvender en domstol altid sine egne processuelle regler. Man taler her om *lex fori*, d. v. s. domstolens lov (forum = domstol). Hvis sagen i sin helhed skal afgøres efter domslandets lov, kan det altså udtrykkes ved, at *lex fori* anvendes.

Lex causae (*causa* = sag) betyder det lands lov, der i almindelighed er bestemmende for et givet retsforhold, f. ex. en kontrakt, i modsætning til de mere specielle kollisionsnormer, der kan komme til anvendelse på enkelte forhold, f. ex. spørgsmål om parternes myndighed, kontraktens form el. a. Det kan tænkes, at de forskellige tilknytningsmomenter i sagen fører til, at f. ex. engelsk ret skal anvendes ved kontraktens fortolkning. Engelsk ret er da *lex causae*. Men med hensyn til spørgsmålet om den danske køber var myndig ved kontraktens underskrift, må hans personalstatut anvendes, altså dansk ret.

Efter den teori, som var fremherskende i Skandinavien indtil for 15—20 år siden, opstillede man i kontraktforhold den præsumptionsregel, at sagen burde bedømmes efter skyldnerens lovgivning, *lex debitoris*. Skyldneren behøver ikke at være pengeskyldner; også den, der skal levere en vare, opfattes i relation til denne præstation som skyldner.

Lex loci betyder stedets lov. (Locus = sted). Dermed sigtes til, at loven på det sted, hvor en eller anden relevant handling har fundet sted, skal anvendes. Det kan være kontraktens indgåelse, der er afgørende. I så fald taler man om *lex loci contractus*. Det kan være opfyldelsesstedet, man lægger hovedvægten på, *lex loci solutionis*. (Solutio = opfyldelse). Ved skadegørende handlinger, der kan medføre erstatningspligt, anvender man loven på det sted, hvor den retstridige handling foretages, *lex loci delicti*.

Alle spørgsmål om fast ejendom afgøres efter *lex rei sitæ* eller *lex situs*, d. v. s. loven på det sted, hvor ejendommen er beliggende. (Res = ting; situs = beliggenhed). Samme princip anvendes også ved afgørelse af tingsretlige spørgsmål vedrørende løsøre, f. ex. ejendomsforbehold eller standsningsret.

Sætningen *locus regit actum* kan oversættes ved: stedet behersker handlingen. Hermed menes, at lovgivningen på det sted, hvor en bestemt handling foretages, er afgørende for bedømmelsen af handlingens retsvirkninger i visse henseender. Sætningen har dog kun en begrænset gyldighed. Som eksempel på et område, hvor den næsten altid anvendes, kan nævnes spørgsmålet om formens betydning. Hvis det er foreskrevet, at en vis handling, f. ex. indgåelse af en kontrakt, skal ske i bestemte former, er det formerne i det land, hvor kontrakten indgås, der skal iagttages. I England gælder således den regel, at aftaler om køb af løsøre, hvor købesummen er mere end 10 pund sterling, skal være skriftlig for at anses gyldig. Skriftligheden er her et formkrav, hvis tilsidesættelse medfører kontraktens ugyldighed. Er kontrakten imidlertid indgået i Danmark, gælder formbetingelsen ikke, selv om engelsk ret i øvrigt skal anvendes ved sagens pådømmelse.

Det vil af det anførte forstås, at der efter omstændighederne kan være tale om at anvende flere kollisionsnormer under samme retssag. Holder man sig til eksemplet med en kontrakt mellem en dansker og en englænder, kan det tænkes, at kontrakten i sin helhed skal bedømmes efter engelsk ret (*lex causæ*), medens spørgsmålet om kontraktens form eller køberens myndighed skal bedømmes efter dansk ret.